

מטמוניות של גאולה

כי תבואו אל הארץ

פרשיות תזריע ומצורע סמוכות תמיד ליום העצמאות, ומאחר וסדר קריאת התורה מאיר תמיד לזמנו הרי שיש בכך משום קריאה לעיין בטעמה של סמיכות זו, ולהוציא מתורת נצח הוראת חיים שתאיר את דרכנו בימים הגדולים הללו.

אם נבקש רמז לקשר הזה בפשט המקראות, לא נצטרך להרחיק לכת. ביאת הארץ מוזכרת בפירוש בפרשת מצורע, בהקשר לנגע צרעת הבית:

כי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נתן לכם לאחֶזָה ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחֶזָתכם:

פתיחת "כי תבאו אל הארץ" היא חגיגית, ומבשרת טובות. בדרך כלל היא משמשת כהקדמה למצווה התלויה בארץ, שאף היא משמחת בפני עצמה ומוסיפה על שמחת ירושת הארץ הצפויה. אמנם בהקשר הנוכחי הדבר תמוה: לשמחה מה זו עושה? על פניו, אין לנו דברים רחוקים יותר משמחת גאולה ומבוכת הנגע הפושה בבית, בבגד, בשיער ובעור.

קודם שנברר זאת, עלינו להבין מדוע בכלל קושרת התורה בין ירושת הארץ ובין הצרעת, שאינה מצווה התלויה בארץ. בשאלה זו עסקו רבותינו הראשונים, שהסבירו שהצרעת אינה ממנהגו של עולם, אלא נגע מיוחד המתחייב מקדושתה של הארץ ומשום כך אינו מתגלה אלא בתוך גבולותיה.

כתב על כך הרמב"ן:

בהיות ישראל שלמים לה' יהיה רוח השם עליהם תמיד להעמיד גופם ובגדיהם ובתייהם במראה טוב, וכאשר יקרה באחד מהם חטא ועוון יתהווה כיעור בבשרו או בבגדו או בביתו, להראות כי השם סר מעליו. ולכך אמר הכתוב "ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחֶזָתכם", כי היא מכת השם בבית ההוא. והנה איננו נוהג אלא בארץ שהיא נחלת ה', כמו שאמר: "כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נתן לכם לאחֶזָה", ואין הדבר מפני היותו חובת קרקע, אבל מפני שלא יבוא העניין ההוא אלא בארץ הנבחרת אשר השם הנכבד שוכן בתוכה.^א

^א רמב"ן לויקרא יג מז.

וכן הטעים החבר באוזני מלך כוזר:

כבר אמרתי לך, כי זה מחוקי כוחות השכינה, כי הייתה בישראל במעלת הרוח בגוף האדם, מועילה אותם החיות האלקית ונותנה להם זיו והדר בגופותם ובתכונותם ובמשכניהם, ובעת שמתרחקת מהם מסתכלת עצתם ויתכערו גופיהם וישתנה יופיים, וכשהיא מתרחקת מיחידים נראה על כל איש ואיש סימן התרחק או השכינה ממנו...²

אם כן, למרות תוצאותיה הקשות של הצרעת, יש בה משום מעלה. החולי המיוחד הזה הוא בבחינת יוצא מן הכלל המעיד על הכלל, ודווקא מתוכו יש לנו ללמוד כמה קדושה וטהרה שפוכה על יושבי הארץ כל הימים – עד שעוונם ניכר בבתיהם, בבגדיהם ובגופם.

העוון המסוים שקדושתה של הארץ רגישה אליו במיוחד, הוא – כידוע – לשון הרע. הרמב"ם קיבץ את מכלול הופעותיה של הצרעת ותיאר אותם כסדר הדרגתי של הידרדרות: מן הבית אל כלי העור, מכלי העור אל הבגדים ומן הבגדים אל גוף האדם עצמו. כל שלב אמור להפנות את תשומת לב האדם לדרכו הרעה, ולהציע לו הזדמנות לשוב בתשובה בטרם ייגרם לו נזק חמור יותר. רק אם הוא שועה לאותות האזהרה, מחריפה הצרעת ומשנה את צורתה.

גם העוון עצמו, לדברי הרמב"ם, בנוי באופן דומה של הידרדרות הדרגתית:

וזה דרך ישיבת הלצים הרשעים, בתחילה מרבין בדברי הבאי, כעניין שנאמר: "וקול כסיל ברוב דברים", ומתוך כך באין לספר בגנות הצדיקים כעניין שנאמר: "תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק", ומתוך כך יהיה להן הרגל לדבר בנביאים ולתת דופי בדבריהם, כעניין שנאמר: "ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובזוים דברים ומתעתעים בנביאיו", ומתוך כך באין לדבר באלקים וכופרין בעיקר, כעניין שנאמר: "ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלקיהם", והרי הוא אומר: "שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ" – מי גרם להם לשית בשמים פיהם? – לשונם שהלכה תחילה בארץ. זו היא שיחת הרשעים שגורמת להן ישיבת קרנות וישיבת כנסיות של עמי הארץ וישיבת בתי משתאות עם שותי שכר...³

המאפיין המובהק של שני התהליכים הוא ההתגלות מן הפנים אל החוץ, כאשר למראית העין החיצונית המציאות שלמה ובריאה, ורק בוחן לבבות וכליות יודע שמתפתח בתוכה רקב פנימי שעלול לגרום הרס שלא ניתן יהיה להתעלם ממנו.

² כוזרי ב: סב.

³ משנה תורה, הלכות צרעת טז: י.

אם כן, יש בצרעת מן המעלה, ויש בה מן הטובה. אין היא עונש, אלא מתנה טובה שנתן לנו הקב"ה כדי לגדוע כל מציאות של חולי רוחני בעודה באיבה, בטרם תגרום לנו נזק של ממש.

דרוש וקבל שכר

נדמה שלמרות האמור, לא קיבלנו הסבר של ממש לבחירה בסגנון החגיגי של "כי תבאו אל הארץ", בהקשר לעניין שבסופו של דבר הוא מצער ולא נעים. חז"ל הרגישו בקושייה זו, ושאלו: "וכי בשורה היא להם?"^ד

רש"י מביא את תשובתם:

בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם, לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן.^ה

תשובה זו ודאי מניחה את הדעת ומשמחת את הלב, אלא שהיא מוקשית מכמה צדדים.

ראשית, וכי אין לו לקב"ה דרך להנחיל אוצרות זהב לישראל אלא באופן המצער של הריסת בית מושבו של אדם? התורה מציינת כברכה מופלגת את המציאות של "והיה כי יביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר נשבע לאבתך... לתת לך ערים גדלת וטבת אשר לא בנית ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאַת", ומדוע יזדקקו ישראל להרוס את הברכה שחלק להם ה' כדי למצוא את מטמוניות האמוריים?

שנית, וכי זכות הקניין על אותם מטמוניות נסתרים שמורה דווקא לחוטאים שהרבו בשיחת הרשעים עד שבאו לכדי לשון הרע? ומה יעשה אדם ששומר פיו ולשונו, וקירות ביתו מעידים עליו שהוא צדיק ונקי, האם הוא אינו ראוי לאותם מטמוניות? "אם כן מצינו חוטא נשכר!"^ו

ושלישית, האם אכן זכו ישראל להתגשמותה של בשורה טובה זו? נצא ונבדוק כמה בתים מנוגעים היו בישראל: יש מרבתינו שסברו "בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב? – דרוש וקבל שכר"^ז; וגם החולקים על כך לא העידו אלא על שני מקרים בודדים –

^ד ויקרא רבה יז: ו, וראה ספרא ויקרא, פרשה ה.

^ה רש"י לויקרא יד לד.

^ו ראה גם שפת אמת מצורע, תרל"ט, ד"ה בפסוק.

^ז דברים ו י-יא.

^ח יבמות צב, ב.

^ט סנהדרין עא, א.

אחד בעזה ואחד בגליל^ט. האם שני מטמוניות אלו הם הבשורה הגדולה שראוי לציין באוזני הבאים אל הארץ?

הקושייה האחרונה ודאי מחייבת להבין את דברי רש"י באופן עמוק יותר, שכן אם בפועל מתברר שלא הייתה כלל תופעה רחבה של מטמוניות בקירות הבתים – הרי שעיקר טובתה של הבשורה חסר מן הספר. עיקר הקושי, כמובן, הוא לשיטתו של רבי אלעזר ברבי שמעון, שהוא בעל הדעה ש"בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות", וכל כתיבתו בתורה אינה אלא בבחינת "דרוש וקבל שכר".

שיטה דומה מצאנו בהקשרים נוספים – בן סורר ומורה ועיר הנידחת, כמפורט בגמרא^ז. כמו כן, גם במקרים שבהם מכריעה הגמרא שהעניין הנדון הוא "הלכתא למשיחא", היא מצרפת לכך את ההסבר – "אלא דרוש וקבל שכר".

יתרה מזו, דינים רבים בתורה התבררו במשך הדורות כבעלי הסתברות רחוקה ביותר, שכמעט ולא ניתן לה ביטוי במציאות המעשית. כך למשל דיני נפשות, התופסים מקום נרחב בתורה שבכתב ושבעל־פה, כאשר בפועל ידועים דברי חז"ל ש"סנהדרין ההורגת אחד בשבוע [=שבע שנים] נקראת חובלנית, רבי אלעזר בן עזריה אומר: אחד לשבעים שנה, רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים: אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם"^א.

הדבר מסתבר ביותר גם על פי השכל הפשוט, שכן אדם שהולך לעבור עבירה שדינה מיתה בדרך כלל מקפיד שלא לעשות זאת בנוכחותם של עדים, ואם הזדמן למישהו לראות את המעשה בדרך כלל אין הוא מספיק להתרות בחוטא כדין, כך שבפועל קשה מאוד להגיע למצב שבו יתחייב החוטא מיתה.

ואם בדין זה ישנו בכל זאת חולק, שהרי דעת רבן שמעון בן גמליאל היא ש"אף הן מרבין שופכי דמים בישראל", הרי ישנו גם דין "עין תחת עין"^ב, שבו לא מצינו כל מחלוקת בכך שלמעשה אין מוציאים את עינו של החובל אלא מחייבים אותו בתשלום ממוני בלבד.

ממוצא דבר אנו למדים שדרכה של תורה לכתוב גם דברים שאין להם השלכה מעשית, משום שיש בדרישתם שכר – רווח רוחני הנוגע ליסודות השקפתה של תורה בעניינים רבים וחשובים^ג. אם כך, הרי שעלינו ליישם עיקרון זה גם לנוכח הבשורה שבפרשתנו, המבטיחה

^ז ראה שם נא, ב; זבחים מה, א.

^א מכות א: י.

^ב שמות כא כד; ויקרא כד כ.

^ג ראה עין־יעקב (סנהדרין, שם) במה שכתב בעל 'הבונה': "מאשר נראה כמה יש לדקדק בפרטים של בן סורר ומורה להוציא ממנו רוע היות זולל סובא והוא תועלת במידות, ובעיר הנידחת לירא לנפשו מחטא עבודת כוכבים והוא תועלת באמונה, ומנגעי הבית שאז"ל ובא אשר לו הבית, שהיה חושב שהבית שלו,

לישראל שמתוך נתיצת בתים נגועי צרעת יתגלו להם מטמוניות זהב, ולומר שהדברים אמורים לא ברווח גשמי – כי אם ברווח רוחני יקר מפז.

אבנים אחרות

אם נהרהר בדבר, יש משהו פגום בברכת "ערים גדלת וטבת אשר לא בנית ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאות". לא מדובר בבתיים חדשים ובערים שלא אוכלסו מעולם, כלים ריקים ומוכנים לתוכן רוחני שיבוא בקרבם, אלא בתשתית הקיום החומרית של שבעה עממים שרוחם הושחתה כליל עד שהארץ הקיאה אותה מקרבה. אחת מתפיסות היסוד ביהדות היא החיבור הקיים בין הרוח והחומר, ומתוך כך לא ייתכן שרוח מושחתת לא תותיר את רישומה בכלי החומרי שבו שרתה.

אחת ההשלכות המפורסמות לתפיסה זו היא מנהג חנוכת הבית, שהמקובלים נזהרים בו עד מאוד, ועניינו שיהיה אדם קובע דיור בביתו על יסודות נאמנים וטהורים של דברי תורה וקדושה. הזוהר הקדוש קושר זאת לפרשתנו במפורש, והדברים מובאים ב'העמק־דבר', פירושו של הנצי"ב מוולוז'ין:

"ולקחו אבנים אחרות והביאו אל תחת האבנים ועפר אחר יקח וטח את הבית"⁷ – ובזוהר פרשת תזריע⁸ הקשו על זה אמאי בעינן דווקא אבנים אחרות, ומשום הכי יישבו שהבונה בית צריך להיזהר ביסודו שיהיה ע"ש תורה ובקדושה, ואם לא כן מידבק בו רוח טומאה, ומכל שכן כנענים שמתחילה בנו לשם טומאה, משום הכי היא מתנה שיתקצה הטומאה מהבית...⁹

וכאן הבן שואל: אם בשורה טובה היא שנזכה לעקור את טומאת כנען מן הבתים עליידי הריסתם ובניינם מחדש, מדוע לא ציוותה אותנו התורה להרוס את כל ערי הכנעני ואת כל בתי יושבי הארץ מיד עם כיבושם? מדוע נמתין עד שיתגלה הנגע בבית, והלא כבר ידוע לנו קיומו של שורש המחלה הממאיר – גם אם לפי שעה הוא נסתר מן העין?

אלא ודאי, אם זיכתה אותנו התורה בירושת עריהם ובתייהם של הכנענים ויתר עממי הארץ הקדומים, הרי זה משום שיש לחומר הזה תקנה. כל עוד ישראל ראויים להיקרא בשמם

והוא תועלת בדעות אפילו אליבא דמאן דאמר שהיו ונמצאו, כל שכן למאן דאמר שלא היו ואינם עתידים להיות אלא שנכתבו בתורה לתת שכר על החקירה ודרישה בהן".

⁷ ויקרא יד מב.

⁸ זוהר ח"ג מב, א.

⁹ העמק־דבר לויקרא יד לד.

הקדוש, הרי רוח הקדושה והטהרה שהם מביאים עמם דוחה את כל צללי הטומאה והחושך עד שהיא מניסה אותם כליל מפניה.

במה דברים אמורים? כשישראל עושה מעשה ישראל וראוי להיקרא בשמו הקדוש. אז הוא מוריש מפניו את רוח כנען כשם שהוא מוריש את הכנענים גופם, ונוחל את הארץ נחלה ללא מצרים. דא עקא, כשם שבגשמיות לא זכינו להוריש את יושבי הארץ מפנינו עד תומם, כך ברוחניות מגלה לנו הכתוב שלא בכל מקום תהיה ידנו על העליונה. ישנם מקומות שטומאת כנען אוחזת בהם בחוזקה, עד שהיא עלולה לגבור על יושבי הבית ולסחוף אותם אחריה.

הבשורה הטובה, לפיכך, היא: "ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אֲחֻזְתְּכֶם". לא יתאפשר לטומאה הזו לאכל את נפשותיהם של יושבי הבית ולהתפשט לבתים אחרים, משום שסימניה יהיו ניכרים לעין כול וידרשו את ביעורה.

באותם מקרים קשים אכן לא יהיה מנוס מפני הרס מוחלט. סתירת הבית לבדה לא תספיק. כל מה שהשתתף בבניינו הקודם טעון גניזה – אבנים ועפר – והמסגרת החומרית החדשה תיבנה מחדש, על יסודות טהורים של רוח ישראל.

עד היסוד בה

לאור העומק שנחשף לנו בפרשת הבית המנוגע, נשוב ונתבונן בדברים מנקודת המבט של ביאת הארץ המחודשת, "כי תבאו אל הארץ" של הדורות האחרונים, דורות של עצמאות ותקומת ישראל. בנו הדברים אמורים. זכינו ובאנו, אמנם מתברר שעדיין לא שקטנו ולא נחנו. דווקא בארץ ישראל פוקדת אותנו המצוקה המיוחדת הזאת, בית המנוגע, ואם נשכיל לעמוד על יד ה' הפועלת בה יתגלו לנו מתוכה מטמוניות של זהב.

דין מיוחד התחדש בדברי הרמב"ן, ויש בו משמעות מיוחדת לאור הבנת הפרשה כולה במישור הרעיוני־רוחני:

ובתורת כהנים דרשו עוד, שאין הבית מטמא אלא אחר כיבוש וחילוק, ושיהא כל אחד ואחד מכיר את שלו. והטעם, כי אז נתיישרה דעתם עליהם לדעת את ה' ותשרה שכינה בתוכם.^x

נגע הצרעת, אם כן, אינו תלוי רק בקדושת הקרקע, אלא במעמד הרוחני של היושבים עליה. במשך ארבע עשרה שנה, כל זמן שבני ישראל חיו על חרבם ועסקו בביעור שבעת העממים יושבי הארץ, עוד לא היו ראויים לדקות ההבחנה של הצרעת. אימתי נעשו ראויים לכך? רק כששקטה הארץ ובא העם אל המנוחה ואל הנחלה, איש תחת גפנו ותחת תאנתו. אז נתיישרה דעתם ושרתה עליהם שכינה בשלמות, וממילא נכנס מנגנון הטהרה שעל ידי נגע הצרעת לפעולתו הסדירה.

באספקלריא של הימים הללו, יש כאן יסוד גדול: מעלת הקדושה המיוחדת המובחנת על ידי הצרעת אינה נובעת מקדושת העם לבדה, ואף לא מקדושת הארץ לבדה, אלא תלויה באיכות החיבור שבין העם והאדמה. חיבור זה מגיע לשלמות לאחר כיבוש וחילוק, כלומר: בעת החלת הריבונות על כל חבלי הארץ וכינון סדרי השלטון בתוכה. במושגים שלנו היינו אומרים שזה עניינו של יום העצמאות, בשונה אולי מעשרות השנים שקדמו לתש"ח, שבהן לחמו אבותינו על ביסוס האחיזה בקרקע.

מתוך כך נקרא את הדברים כמכוונים אלינו, ונשמע מהם את ה"בשורה" הבאה: בארץ מולדתנו, שזכינו ושבנו אליה לאחר אלפיים שנות גלות, ששפכנו דם כמים על כל שעל באדמתה ושזכינו להלביש שלמת בטון ומלט – חקלאות מתקדמת, תעשייה וטכנולוגיה – פה עתיד להופיע נגע הצרעת, פה אנו עתידים לגלות שביתנו מנוגע, פה אנו עתידים להזדקק לחלץ אבנים ולעקור נטוע, ומתוך כך יתגלו לנו מטמוניות של זהב.

קשה לשמוע את הדברים הללו, ועם זאת – ניכרים דברי אמת. אכן בצרה גדולה אנחנו. יסודות אחיזתנו החומרית בארץ, שבתורתו של מרן הרב זצ"ל יש להם ערך של בניין גוף האומה לאחר לידתה, לא נבנו מתוך קריאה בשם ה' – והחיסרון העצום הזה דורש מאתנו כעת את מילואו. הרב זצ"ל עצמו זעק על כך במקומות רבים, חזה בעיני רוחו את קריסתה של הציונות החילונית לתוך עצמה והועיד לתנועת המזרחי את חזונו – להפיח רוח חיים בגוייה הלאומית.

במילים מבהילות – ועם זאת, מנחמות – שרטט את מפת הקרב שאנו מצויים בו ולא החסיר דבר:

מקובלים אנו שמרידה רוחנית תהיה בארץ ישראל ובישראל, בפרק שהתחלת תחיית האומה תתעורר לבוא. השלווה הגשמית שתבוא לחלק מהאומה, אשר ידמו שכבר באו למטרתם כולה, תקטין את הנשמה, ויבואו ימים אשר תאמר אין בהם חפץ. השאיפה לאידיאלים נישאים וקדושים תחדל וממילא ירד הרוח וישקע, עד אשר יבוא סער ויהפוך מהפכה...¹⁷

כל אדם שהגיע לשיבה יכול לפרש את דברי הרב מתוך מאורעות חייו. להעיד על המתח האידיאליסטי העצום ששרר בארץ בילדותו ובבחרותו, ועל הריקנות המבהילה שבאה תחתיו – "ימים אשר תאמר אין בהם חפץ". כבר אין אנו חיים על חרבנו באותה מידה, כבר אין אנו עסוקים בביצור מעמדנו הלאומי הקיומי, "חלק מהאומה" – חלק בלבד, אך חלק חשוב ובעל אמירה – חווה רווחה חומרית ושלווה גשמית, ומתוך כך הרוח שוקעת והנשמה

¹⁷ אורות התחייה, מד.

מתקטנת. הסברה הרווחת היא שכבר באנו "למטרתנו כולה", לאיש אין עוד כוח למהפכות ואין גם סיבה לסערות, ודווקא עכשיו...

דווקא עכשיו בא הסער והופך מהפכה. דווקא עכשיו מתברר שאם לא נשכיל לתקן את יסודות בנייננו, להודיע לעצמנו ולאחרים שאין כאן סתם בניין של אומה ככל האומות – אלא בית לעם קדוש על אדמת קודש – לא יהיה לנו קיום אפילו ברמה החומרית הפשוטה ביותר.

בוודאי אין אנו חוזים שחורות. בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות. אם היה – הרי זו תופעה נדירה. עיקר המלאכה היא מלאכת תיקון, לימוד, חינוך ואור שמטרתה להזריק רוח קדושה במפעל הקיים מבלי להרוס דבר. מפעל מסירות הנפש האדיר של הציונות החילונית הוא בבחינת משיח בן יוסף^ח, המכין את המסגרת לאורו של משיח בן דוד, ובוודאי שאין איש חפץ במיתתו של משיח בן יוסף^ט – להוציא מדעתם של מתי מעט הטועים הסבורים כן^כ.

אבל את כל חומר הדרישה הרוחנית המופנית כלפינו עלינו לדעת, בבחינת "דרוש וקבל שכר". חשבנו שכבר באנו אל המנוחה ואל הנחלה, והנה בא הכהן ומערער את יסודות ביתנו. מגלה לנו שאנו גרים על יסודות רעועים, על תפיסות זרות, על תרבות לא לנו. עד עתה היינו עסוקים במשימות אחרות, דוחקות יותר. כעת – זו היא המשימה.

ומתוך ההתמודדות הזו, שאינה פשוטה כלל ועיקר, מתגלות לנו – ועוד יתגלו ביתר שאת – מטמוניות של זהב. ממשיך הרב צ"ל וחווה:

....עד אשר יבוא סער ויהפוך מהפכה ויראה אז בעליל כי חוסן ישראל הוא בקודש עולמים, באור ה' ובתורתו, בחשק האורה הרוחנית, שהיא הגבורה הגמורה המנצחת את כל העולמים וכל כוחותיהם.

^ח מאמרי ראי"ה, "המספד בירושלים", עמ' 94.

^ט בסידורי נוסח עדות המזרח, אצל המילים "וכיסא דוד עבדך מהרה לתוכה תכין", כתוב לכוון שלא ימות משיח בן יוסף.

^כ יש להטעים את הדברים על פי בשורה טובה אחרת שמצאנו ברש"י, ואף היא קשורה לביאת הארץ: "והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה' לכם ושמתם את העבדה הזאת. והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם... ויקד העם וישתחוו" – על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם" (שמות יב כה-כז וברש"י). שאלת הבנים מעידה עליהם שהם הבן הרשע שבהגדה, ואם כן – איזו בשורה טובה יש כאן? מסביר השם־משמואל (על ההגדה): "כיוון דהתורה סיפרה משאלת בן רשע ודיברה ממנו, מובן שבל ידח ממנו נידח, וזו היא בשורה להם, ושמחו". ועוד יש לומר שבשורת הבנים מתמתקת מתוך שהיא כרוכה בבשורת הארץ, משום שהארץ עצמה שומרת על בניה ומסייעת אותם לתקן את הדרוש תיקון, "ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש וירשו בית יעקב את מוֹרְשֵׁיהֶם" (עובדיה א יז). "וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין" (משנה תורה, הלכות תשובה ז: ה).

אלו הדברים שאמרה תורה ערב ביאה ראשונה שבאו אבותינו לארץ. אלו הדברים שחזה מרן הרב זצ"ל ערב ביאה שנייה, שעמה זכינו לעצמאות ולחידוש מלכות בארץ. אנו נתונים כיום בשעה גדולה שהאוך והחושך משמשים בה בערבוביה. נקרא בעצמנו את דברי רבי יהודה הלוי: אשרי מחכה ויגיע ויראה עלות אורך ויבקיעו עליו שחרייך, לראות בטובת בחיריך ולעלוז בשמחתך בשובך אלי קדמת נעוריך".